

Saul fia vagy nem fia

VISSZHANG - LIX. évfolyam, 31. szám, 2015. július 31.

György Péter *A visszatérő kérdés – Saul fia* című egyébként kitűnő cikkében (ÉS, 2015/26., jún. 26.) idéz egy német kritikát a filmről, amely a filmet giccsgyanúnak nevezi annak alapján, hogy a főhős fia, akit el akar temetni, csupán képzelt gyerek.

Meglepett ez az értelmezés, elsősorban amiatt, hogy ez a tény lett a „giccsgyanú” érve, noha a német szerző végül is csak gyanúról beszél, és nem arról, hogy a film valóban giccses volna. Kis közvélemény-kutatást kezdtem ismerőseim körében, vajon hogyan értelmezték ezt a mozzanatot a filmben. Kiderült, szinte mindenki úgy értette, hogy a fiú nem Saul fia, de legalábbis ez a tény homályos. Majd kérdésemre a rendező is megerősítette, hogy neki ugyanez a tapasztalata, de ez a homályosság megfelel a végső alkotói szándéknak, bár az eredeti koncepció szerint a tény, hogy itt az ő fiáról van szó, egyértelmű és világos volt. Könnyen lehet, hogy mivel én olvastam a forgatókönyvnek egy korai verzióját, ez az információ úgy maradt meg bennem, mint egyértelmű tény, és ugyan láttam, hogy a filmben hangsúlyosan el van mosva, mégsem kérdőjeleződött meg soha; de most, hogy szembesültem azzal, hogy a nézők többsége számára ez az információ nem nagyon jön át, ébredtem rá, milyen jelentősége van ennek a ténynek.

A történet egy ideig nem teszi egészen világossá, milyen kötelék fűzi Sault ehhez a fiúhoz. Rabtársa többször is mondja neki, hogy „neked nincs is fiad”, Saul csak a második megjegyzésre közli gyorsan odavetve: „Nem a feleségetől van.” Ez a kulcsinformáció, de érthető úgy is, hogy Saul csak le akarja rázni a kérdezősködőt. Azokat, akik úgy értik, hogy a gyerek nem Saul fia, vagy bizonytalanok ebben, ez nem zavarja, senki nem mondta, hogy ez probléma lenne, sőt sokan úgy gondolják, hogy pont ettől jó a film, ez ad a történetnek olyan általánosságot, amely szimbolikussá emeli. Ez valószínűleg így van, hiszen az idézett cikken kívül senkivel nem találkoztam, aki ezt a bizonytalanságot a film negatív értékeléséhez hozta volna érvül, és végül a cikk sem ezt teszi, csak felveti a „gyanút”. Most egy érvet hozok fel amellel, miért jó, hogy mégis benne maradt ez a mondat, ami még hordozza a korai alkotói szándékot, és lehetővé teszi azt az értelmezést, hogy a gyerek tényleg Saul fia.

A fiú Saul törvénytelen fia („nem a feleségetől van”), akiről senki sem tudott, akit ő nem vállalt a nyilvánosság előtt. És most ez a fiú itt van a gázkamrában, és ő az, aki nem tud meghalni. Mintha az élete kétségbeesett erőlködése lenne az a csoda, hogy élve kerül ki a gázkamrából, mintha az utolsó kérése volna apjához, hogy léte ne múljon el a teljes jeltelenségben, legalább a halálában kapja meg azt, hogy ő volt. És Saul pontosan megérti, hogy ha nem tesz valamit, akkor ez a fiú nemcsak elpusztult, hanem *nem is volt*, nem tudott róla senki, azt sem tudták, hogy egyáltalán létezett. A temetés így nemcsak szimbolikus vállalás Saul részéről, és nem abszurd, mert nem egy véletlenszerűen kiválasztott halottra vonatkozik, hanem drámai döntés: hagyja, hogy eddig nem létezőnek tekintett fia továbbra is nyom nélkül tűnjön el, vagy saját és mások életét kockáztassa azért, hogy fiát, akit eddig nem vállalt, most legalább halálában törvényessé tegye, hogy ennek a kis zsidó fiúnak is meglegyen a joga ahhoz, hogy emlékezzenek rá. Saul itt szembesül élete eddigi legnagyobb erkölcsi terhével. Mert itt mindenkinek van nyoma, de Saul tudja egyedül, hogy ennek a fiúnak az életben sem volt nyoma. Saul ezzel a döntésével visszamenőleg, a halálban teljes jogú életet ad fiának. A temetés és a kaddis ennek az életbe emelésnek a vallásos ember számára nagyon is valóságos és hatással bíró tette, nem csak elvont szimbolikus gesztus. A film dramaturgiai logikája így lesz minden szinten következetes és a legmélyebben végiggondolt. Valószínű, hogy ha az információ túl egyértelmű lenne, a történet nem tudna elemelkedni a szűk körű családi dráma szintjéről. Ha viszont egyáltalán nem lenne ott, valószínű, hogy kínosan szépelgő (giccsgyanús), gyakorlati szinten nem nagyon hihető, vagyis tényleg abszurd lenne. Olyan megoldást választottak az alkotók, amely

mindkét veszélyt elkerüli. Ez a történet így egy apa szélsőséges egzisztenciális helyzetének szélsőséges erkölcsi dilemmája, akinek percei vannak a döntésre és talán csak órái a végrehajtáshoz, hogy eddig nem létezőnek tekintett fia legalább a halála után létezzen. Ugyanakkor a szélsőséges helyzet miatt a tett valóban szimbolikussá emelkedik, ahol szinte mindegy, ki ez a fiú. A holokauszttal kapcsolatban untig hangoztatott szólam, az emlékezés erkölcsi kötelessége ebben a filmben nyeri el legmélyebb értelmét, egészen konkrétan azt, hogyan lehet a halálban is életet adni.